

Het begon in Deventer

De waarden van de Moderne Devotie

Ronald van Raak

Boom

INHOUD

Inleiding 7

Dat wat blijft 19

Tussen de Hanze en de pest 21

De missie van Geert Grote 29

Mystiek en maatschappij 37

De eigen taal van de zusters 45

Ergens rust vinden 53

De navolging van Christus 55

Het geschenk van Cusanus 63

Een devote theologie 71

Humanistische retoriek 79

De kritiek van Erasmus 87

Vrijheid in gebondenheid 95

Adrianus VI: een devote paus 103

Humanisme in Deventer 111

De waarden van de devotie 119

Moderne Devotie in jaartallen 131

Verwijzingen 135

Literatuur 149

De rust is niet waar gij haar zoekt
(Augustinus)

INLEIDING

Het had een bruiloft moeten zijn, maar het werd een begrafenis, het moment dat vrouwen zich lieten ‘in-
kluizen’ in een cel die ze niet meer levend zouden verlaten. Het gebeurde met Berta Jacobs, die op haar dertigste werd opgesloten in een kluis in de voormalige Buurkerk in Utrecht. ‘Bertken’ was een bastaard, het onwettige kind van een geestelijke, en koos voor een leven als martelaar. Dit soort kluizen was meestal zo’n tien tot vijftien vierkante meter, onverwarmd en met een venstertje waardoor eenvoudig voedsel kon worden gegeven. Als een non intrad in het klooster, had het ritueel iets van een huwelijk: deze vrouw werd immers de bruid van Christus. Inklusie gaf meer het idee van een graflegging: Bertken wist dat dit haar aardse eindpunt zou zijn. Bertken is oud geworden en zou 57 jaar in haar cel blijven (van 1457 tot 1514). Haar dagen bracht ze door met spinnen en weven, lezen en mediteren en ze schreef een aantal gedichten en boeken. Over haar leven en lijden en haar

mystieke ervaringen, in een zoektocht naar eenheid met Jezus Christus. Inklusie werd gezien als een hogere vorm van geestelijk leven en Bertken werd beschouwd als een vrouw met kennis en inzicht. Mensen vroegen haar om voorspraak bij God en om morele raad.¹

Suster Bertken is een van de bekendste vrouwelijke devoten: aanhangers van de Moderne Devotie. Dit was een geestelijke beweging die in de veertiende eeuw ontstond in Deventer en van grote invloed werd in de Lage Landen en elders in Europa. Een beweging die bestond uit mannen (broeders) en vooral uit vrouwen (zusters). Bertken is een bekend voorbeeld, maar toch niet typisch voor de meeste vrouwen van de devotie, vanwege de radicaliteit van haar keuze als kluisenaar en de afkeer van de wereld om haar heen. Deze beweging bestond oorspronkelijk voornamelijk uit leken, of mensen die juist niet aan een kerk of aan een klooster waren verbonden. Ongebonden mannen en zelfstandige vrouwen die groepsgewijs een leven wilden leiden van eenvoud en studie, naar het voorbeeld van Jezus Christus. De moderne devoten beriepen zich daarbij op de apostelen van Jezus en de gemeenschappen van de eerste christenen. 'Allen die het geloof hadden aanvaard, bleven bijeen en hadden alles gemeenschappelijk', zegt de Bijbel over deze navolgers.² De moderne devoten werden ook wel de zusters en broeders van

het gemene leven genoemd. Een bloeiende beweging die in ons land tegenwoordig wat vergeten lijkt en dat is heel onterecht.

In de geschiedenis van Nederland ligt de nadruk vaak op het westen: de plek met hoofdstad Amsterdam, het politieke hart Den Haag en het economisch centrum Rotterdam. Een historie die pas lijkt te beginnen met het ontstaan van de Nederlandse Republiek vanaf 1568, de start van de Opstand tegen Spanje. Een handelsrepubliek met een protestantse cultuur, zo wil het heersende beeld. Als geboren Brabander heb ik me daarover verbaasd, omdat Brabant in de bloeitijd van de Republiek niet meer was dan een kolonie of een wingewest. In de veertiende en vijftiende eeuw was niet Holland, maar waren de Zuidelijke Nederlanden de kern van de Lage Landen, zo is beschreven door Bart Van Loo in zijn boek *De Bourgondiërs. Aartsvaders van de Lage Landen* (2019). In dezelfde periode was in het oosten van de Nederlanden eveneens een bloeiend centrum, aan de andere kant van rivier de IJssel. In groeiende Hanzesteden als Deventer en Zwolle en in de omliggende gebieden. Een regio die zich niet alleen economisch, maar ook geestelijk onderscheidde, mede door de ontwikkeling van de Moderne Devotie. Een denken dat invloed zou hebben op de religie en de filosofie en waarvoor eerder in de politiek aandacht is gevraagd.